

55 af *The Grand Remonstrance's* 204 paragraffer), hvorfor Gardiners klassiske udgave fortsat bevarer sin værdi og så afgjort bør findes i historiske håndbiblioteker, hvor denne Elton-Kenyon-Williams serie fortrinsvis er at opfatte som studentens arbejdsredskab (jfr. at den er udsendt som paperback til halv pris).

At teksterne er »lettere moderniseret«, spiller næppe større rolle, men i hvert fald udenlandske benyttere kunde lejlighedsvis ønske sig en lidt fyldigere realkommentar (til s. 216, hvor § 13 nævner *The Lord Marshal's court*, meddeles flg. note (2): *The Earl Marshal's Court, which had roused a disproportionate amount of hostility*), ligesom man savner Tanners fortegnelse over periodens parlamenter.

TROELS DAHLERUP

CLAYTON ROBERTS: *The Growth of Responsible Government in Stuart England*. Cambridge University Press, 1966. xii, 466 s. 70 sh.

Forfatteren, der har en række afhandlinger om Stuartperiodens politiske problemer bag sig, søger i denne bog at udrede, hvorledes den klassiske engelske ministeransvarlighed opstod. Medens endnu Elisabeths råder kunde afværge underhus-anklager ved henvisning til, at de blot havde udført monarkens ordre, stod Walpole 1717 omvendt i den situation at måtte tage ansvaret for samtlige sin konges handlinger. Idet whig-traditionen har været tilbøjelig til at opfatte denne underhusets sejr over absolutistiskindede regenter som logisk, så at sige uundgåelig, har Roberts her bestræbt sig på at vise, hvor næsten tilfældigt, ofte som følge af blot dagsaktuelle spørgsmål, dette resultat nåedes, dels ud fra maximen »the king can do no wrong«, hvoraf fulgte, at ansvaret måtte pålægges »de onde råder«, dels ved at det »reaktionære« underhus i sin historisk-arkivalske jagt på fortilfælde genoplivede det middelalderlige impeachment-institut.

Specielt fremhæves underhusets betydelige modstand imod at skulle påtage sig ansvaret for regeringens handlinger, dels ved ideelt-teoretisk at være imod en sammenblanding af lovgivende og udøvende myndighed (hvem skulle kontrollere regeringen, såfremt den beherskedes af underhuset?), dels og vel oftere rent konkret ved, at man traditionelt betragtede sejrige oppositionspolitikere, der overtog regeringsposter, som overløbere fra »country« til »court«, en partideling, der længe levede videre, selv efter at de klassiske partier Tories og Whigs opstod. To modsatte synspunkter stod her overfor hinanden, det klassiske, af Bacon formulerede, »to win men by places«, dvs. det elisabethanske system, hvor kongemagten søgte at beherske eller i hvert fald at lede underhuset, og det nye »ansvarlighedssystem«, der dukker op, da sir Henry Neville 1612 (naturligvis forgæves) foreslog Jacob I at optage en række ledende underhuspolitikere i rådet. Ganske vist genoplivedes denne tanke af Pym, der 1641–1642 (i *The Ten Heads* og atter i *The 19 Propositions*) ønskede at lade rådet udgå af underhusets flertal; men det traditionelle synspunkt dominerede længe, idet en *selfdeniance bill* såvel 1641 og 1644 som endnu 1680 skulde forhindre netop en sådan sammenblanding af lovgivende og udøvende myndighed, og principielt bygger den engelske forfatning endnu på det kompromis, som

skabtes med The Place Bills (permanent med The Act of Settlement 1701), at underhusmedlemmer måtte underkaste sig omvalg ved overtagelse af visse regeringsembeder.

Måske kan denne klassiske case-study med sin »anakronistiske« begrebsdannelse (således netop i titlen »responsible government«, strengt taget et 19. århundredes begreb) virke noget gammeldags. Men den detailmættede og yderst omhyggeligt udarbejdede bog, der i vid udstrækning bygger på parlamentsdagbøger, privatbreve m.fl. utrykte kilder, er afgjort læseværdig og bringer meget nyt stof til den standende debat. Desværre savnes litteratur- og kildefortegnelser hårdt, ikke mindst i betragtning af bogens bredde.

TROELS DAHLERUP

SIGMUND GOETZE: Die Politik des schwedischen Reichkanzlers Axel Oxenstierna gegenüber Kaiser und Reich. Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte Band 3. Kiel, Walter G. Mühlau, 1971. xiv, 410 s. Off-set tryk. DM 20,-.

Den omfattende litteratur om baggrunden for Sveriges indgriben i 30-årskrigen og målene for krigs- og fredspolitikken er blevet forøget med en ny monografi. Sigmund Goetze har ved en systematisk gennemgang af kilderne, hvor han især har kunnet drage nytte af den store kildeudgave *Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling*, Stockholm 1888-1969, suppleret med omfattende studier i det svenske rigsarkivs samlinger, kunnet tilføje emnet nye aspekter og synspunkter.

Efter en indledning om hovedlinierne i den indre politiske udvikling i på den ene side de centralistiske nationalstater Frankrig og Sverige og på den anden side Det tyske Rige følger bogens to hovedafsnit. Det første er en kronologisk ordnet fremstilling af Sveriges politiske og militære forhold til kejseren og Det tyske Rige i perioden 1630-1636, hvor Frankrig åbent trådte ind i krigen.

Der gives en grundig redegørelse for de forskellige faser i den svenske politik og krigsføring i Tyskland. Især analyseres de alliancer, som Sverige indgik eller forsøgte at få i stand med tyske fyrster, specielt med henblik på spørgsmålet om den enkelte rigsstands stilling til kejser og rige. Det er tydeligt, at der sker en udvikling, idet de første alliancer understreger, at de ikke er rettede mod kejseren eller riget, men tværtimod er *pro imperii statu*, hvorimod de alliancer, der indgås efter slaget ved Breitenfeld, i de fleste tilfælde anerkender Sveriges overhøjhed og løsner forbindelserne til riget.

Det virker ejendommeligt, at en så central kilde som *norma futurarum actionum*, der menes at være fra maj 1631, og som har spillet en central rolle i diskussionen om den svenske politik, end ikke nævnes i afhandlingen.

Endnu mere betænkeligt er det, når Goetze tilslutter sig Wilhelm Koppes synspunkter (»Gustav Adolfs deutsche Politik: Pro libertate Germaniae oder contra?« i *Jomsburg V*, 1941), hvorefter den svenske konge i hvert fald efter Breitenfeld stræbte efter hegemoniet over hele Tyskland. Dette er en påstand, som kun få andre historikere har kunnet godtage, og de anførte kilder synes ikke særlig overbevisende.